

Ключові слова: місто, мегаполіс, самотність, кохання.

Семенец А. А. Образ города в романе Эрленда Лу “Во власти женщины”

Стаття посвящена аналізу роману норвежського письменника Ерленда Лу “Во власти женщины” сквозь призму образу города. В частности, рассматриваются сложные взаимоотношения героев, порожденные проблемами современного мегаполиса.

Ключевые слова: город, мегаполис, одиночество, любовь.

Semenets A. A. Image of Town in the Novel “Gone with the Woman” by Erlend Loe

This article is dedicated to analysis of the novel “Gone with the woman” by Erlend Loe in the light of town image. Particularly, it is examined complicated mutual relations, provoked by the problems of modern megalopolis.

Key words: town, megalopolis, loneliness, love.

Стаття надійшла до редакції 3.10.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Кузьменко В. І.

УДК 821.161.2.09 “18”

В. П. Сиротенко

**ОСЕРЕДДЯ АНГЕЛА ЧИ ДИЯВОЛА:
ДИСКУРС МІСТА У ТВОРАХ М. СТАРИЦЬКОГО ТА
Б. ГРІНЧЕНКА**

Епіграфом до даної розвідки могла б послугувати репліка персонажа кінофільму “Брат” Німця, що “місто – це зла сила”. Невідомо, чи задумуються над цим тисячі мігрантів, що линуть до міста заради реалізації власних найрізноманітніших бажань, однак художня література, а відтак і літературознавство здавна прагнуть з’ясувати причину цього парадоксу. Особливо ж бум, пов’язаний з дослідженням феномена “місто”, у вітчизняній науці спостерігається протягом останніх двадцяти років, чому є ряд об’єктивних причин. По-перше, зміна ідеологічного клімату в суспільстві дозволила глибоко і всебічно досліджувати явище власне модернізму в українській літературі, на що безпосередньо вказує С. Павличко: “Якщо говорити про сучасне академічне літературознавство, то, з одного боку, воно вирізняється колосальним інтересом до модернізму...” [1, с. 10]. По-друге, саме урбанічна тема є органічною часткою модерністського мистецтва, без

осмислення якої не можна в повній мірі ні охарактеризувати пройдене, ні спрогнозувати ймовірні тенденції подальшого літературного розвитку. Показником же підвищеного інтересу науковців до дискурсу міста є вихід монографії В. Фоменко “Місто і література: українська візія”, систематичне проведення наукових конференцій “Місто – як – текст: Літературні проєкції” (Бердянський державний педагогічний університет), “Література і місто: художній поступ” (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка), що дозволяє порушувати безліч “вузькоміських” питань.

Наявність значної кількості публікацій дозволяє окреслити основні напрямки сучасних досліджень феномена “місто” у вітчизняному літературознавстві. Перш за все це розробка філософсько-літературознавчих понять, які становлять методологічну базу досліджень зазначеного дискурсу – місто як категоріальне поняття в художній літературі та літературознавстві [2; 3; 4; 5]. Зокрема, В. Фоменко називає ряд понять, які вже закріпилися в наукових працях: топос міста, локус міста, лабіринт міста, місто як тло, місто-палімпсест, місто як текст [2, с. 6]. Багато уваги надається з’ясуванню співвідношення село – місто, їхньої змістовної сутності [6; 7; 8], в яких наголошується, що “людська підсвідомість зафіксувала за кожним компонентом певне уявлення, штамп, неписане визначення. Якщо село вважають “колискою”, у якій тамують відчай, розчарування, заспокоюють “розтерзану” душу; це своєрідний оазис щастя, добра, чистоти, справжності, то місто – це, так би мовити, дволикий простір, “колесо фортуни” [8, с. 77]. Також є роботи, в яких розглядається тема міста у творах окремих письменників [9; 10].

Зважаючи на представлений огляд, метою нашої статті буде: 1 – розгляд творів ряду письменників, які не знайшли належного аналізу в попередніх роботах; 2 – поглиблення, розширення уявлення щодо проблематики, образної своєрідності творів, які традиційно знаходяться в “обоймі” досліджень урбаністичної літератури.

Перш за все звернімося до комедії М. Старицького “За двома зайцями”. За деякими ознаками її можна характеризувати як твір передурбаністичної спрямованості, хоча, безумовно, він цілком знаходиться в руслі критичнореалістичної естетики. Урбаністичність же виявляється в підкреслено нав’язливій зацікавленості більшості персонажів європейськістю та локусній окресленості Києва. Виокремлюючи перше, наголосимо, що інтерес до європейського виявляють виключно дійові особи, а не автор. У них же все зводиться до зовнішніх формальних ознак. Наслідуючи французьку моду, батьки віддають Проню до “пенціона”, в якому вона пробула аж три місяці. Сама Проня презирливо відгукується про товарок за невміння витримати перед парубками належну “хворму”, оскільки від “них гнилицями так і тхнють!” [11, с. 461].

Найбільше ж переймається формою Голохвостий, бо в цьому виявляється усе його примітивне і пустопорожнє ество. Своє фіглярство, марнотратство і марнославство він намагається прикрити зовнішнім лоском: “Што мне краса? Натирально, перве дело ум і обхожденіє: делікатні хранцюзькі маньори, штоб вийшов шик!” [11, с. 459]. Тобто, комізм характерів головних дійових осіб підкреслюється міським тлом. Адже вони інтуїтивно відчули, що своїм еством є цілком інородними серед особливої культури міста, вони не всотали в себе його свідомість, “витворену бібліотекою” (С. Павличко). Цим М. Старицький доводить, що проживати в місті і бути городянином не одне і те ж, що мірилом людини є її духовність, природна інтелігентність, замінити яку не спроможний жоден ерзац.

Своєрідну змістовно-виражальну роль у комедії відіграють окремі локуси Києва. Ми вже зазначали, що традиційною поляризацією для літератури є протиставлення села місту, змальованими відповідно зі знаками плюс і мінус. Зберігаючи оціночну контрастність, драматург повністю відмовляється від сільського топосу. Та хоча події відбуваються тільки в Києві, автор послідовно виділяє окремі його райони зі своєю семантикою, яку їй приписують персонажі: демократичні Поділ, Кожум'яки – благовонно напوماджений Хрещатик та Царський сад. Одні персонажі, як Секлита, пишаться, що їх поважають на Подолі, це для них ознака моральної порядності, гідності, визнання врешті самоцінності. Інші – Проня – бачать себе на Хрещатику панею, тобто, це чергова демонстрація збанкрутілої форми всупереч особистісної порожнечі.

Складніше доводиться Голохвостому. Щоб завоювати прихильність простолюдинки, він готовий зняти машкару панича, проголошуючи себе простим міщанином. Однак це теж виявляється тільки формою, позерством, бо, коли йому нагадують про його *батьківщину* – син “цилюрника з-за Канави” [11, с. 471], він умить відхрещується від цього, черговий раз запевняючи усіх своєю освіченістю та багатством. Отже, критерій поділу соціуму не територіальний – село – місто, а етичний, що дозволяє належно поцінувати будь-яку людину незалежно від місця її проживання.

Свій слід у творенні українського “міського тексту” залишили й повісті Б. Грінченка “Серед темної ночі” та “Брат на брата”. Щоб уповні збагнути їхню ідейну наснаженість, варто зважити на світоглядні переконання самого письменника, зокрема розуміння ним призначення українського інтелігента, ролі літератури у формуванні громадянської свідомості. Наприклад, В. Агеєва вважає, що “вже у Грінченка, Карпенка-Карого, Франка митець шанобливо вчиться здебільшого у народу, оновлюється й очищується через спілкування з незіпсутим селянським світом” [12, с. 18 – 19]. Як бачимо, дослідницею проголошується думка, що в ставленні Б. Грінченка до селянства простежує певна ідеалізація, що він не мислить себе без найтіснішого

зв'язку з цим середовищем. Дещо інші міркування висловлює І. Погребняк: “Щиро вболіваючи за українське просвітництво, Грінченко розуміє, що, живучи на селі, він не зможе в повній мірі досягти тих завдань, які перед собою поставив” [13, с. 24]. Нам видається, що конгломерат відзначених позицій і позначився на особливостях проблематики творів та змалюванні деяких персонажів.

Повість “Серед темної ночі” складається з трьох частин, перша з яких “Чужениця” повністю присвячена образу Романа. Це дещо нетрадиційний для української літератури персонаж, оскільки його фабульний рух спрямований не із села в місто, а навпаки. Зазнавши деморалізуючого впливу армії (її можна трансформувати як місто), парубок у рідному селі навіть не робить спроби повернутися в селянське середовище, відродити в собі його морально-духовні та культурні цінності. Приятелів він шукає серед немужиків, цурається сільської роботи, зневажає навіть рідну кров, бо тепер уже прозивається не Сиваш, а Сивашов. Екзистенційний стан Романа у значній мірі типово урбаністичний, бо “у жителів міста послаблюються первинні міжособистісні контакти, духовне життя характеризується прагматизмом і розрахунком, що призводить до збайдужілості та духовної збіднілості” [3]. Апофеозом селянського відчуження персонажа виявляється сутичка Романа з рідним братом Денисом, коли той передає владі спійманого на крадіжці парубка, за що викликав обурення як з боку сільської старшини, так і своїх батьків. Треба сказати, що Денис ще раз жорстоко поведеться з братом, катуючи його як конокрада: “Каїне проклятий! – крикнув Зінько на Дениса. – Брата вбиваєш!” [14, с. 133]. Устами Зінька Б. Грінченко власне спростовує закореніле уявлення про місто як осереддя Каїна, показуючи, що і село далеко не ідеальне, що воно також жорстоке, коли мова заходить про егоїстичні інтереси.

У другій частині “Серед нового товариства” авторський кут зору переміщується власне на місто та одного з його яскравих представників – Патрокла Хвигуровського. Якщо далі проводити паралелі з біблійним варіантом історії міської цивілізації, то цього персонажа можна зіставити з падшим ангелом або, як на це вказує сам письменник, з давньогрецьким героєм. Однак подібні асоціації не збільшують повагу до персонажа, а навпаки працюють на його дегероїзацію, бо Патрокл лише мимохіть згадує свого античного тезку, але занадто вихваляється п'яними побутовими бійками: “З Вакхом у компанії побив морду єзуїтові інспекторові і за те поневіряюся й досі. І ушелепкався в цю бездну гнусності, де кишать тварі, подібні сій, богам зненависній, мармизі!” [14, с. 50]. Таким чином Патрокл не лише випадає із загальноєвропейської цивілізації, але спотворює і сучасний міський уклад, проповідуючи філософію злочинності як єдино можливий спосіб соціальної помсти, штовхаючи врешті-решт на це й Романа.

Сам того не помічаючи, Патрокл не живе, а грає роль месника, тож і все, пов'язане з ним, набуває обрисів своєрідного театру абсурду.

Не випадково мотив театру, театралізації стає одним із провідних у другій частині. Бездомний Роман забрідає в спорожніле через осінню негоду приміщення літнього театру, де і приймає пропозицію Патрокла приєднатися до конокрадів. У цьому ж театрі Роман освідчується Левантині в коханні, запевняє в щасливому майбутньому, хоча вже міцно пов'язаний зі злодіями. Так театр зі здобутків міської цивілізації, частки її специфічної культури перетворюється на оціночний людський фактор, коли з'ясовується, що персонажі гірше чи краще виконують певні ролі, які позбавили їх особистого Я, зламали психіку, вихолостили душі.

Але автор, як гуманіст-просвітитель, не покидає своїх героїв у скруті. Він прекрасно бачить їхні недоліки, помилки, безграмотність, матеріальну скруту. В силу цього трагічно обривається життя Левантини, для якої перебування в місті обернулося ганьбою і додатковими знущаннями. Померла дівчина в темряві тюремної камери, на каторзі в Сибіру знаходиться її коханий Роман, та автор вірить, що сонце “сяє однаково і над хатами, і над городськими будинками – скрізь, де люди зробили собі з щирого й ясного світу тісний світ неволі й темряви, звирячої боротьби за шматок хліба, за право жити, – там, де щедра рука могутньої природи розлила багатство життя і способи до життя і де люди силкуються всіма можливими заходами завдати один одному якомога більше муки, неволі й кривди” [14, с. 137].

Прагненням зблизити село й місто, віднайти спільність інтересів, які б об'єднали носіїв історично різної свідомості, переймається головний герой повісті “Брат на брата” учитель Корецький. Безумовно, в цьому образі багато відбилосся від самого Б. Грінченка, який у силу різноманітних життєвих обставин постійно розривався між селом та містом. Зокрема, морально-психічний стан письменника під час перебування на Херсонщині дослідниця І. Погребняк характеризує так: “Розпочинається нове життя, оповите соціальною реальністю, постає проблема вирішення протиріччя між індивідуальною сільською та урбаністичною свідомістю, індивідуальним сільським і міським повсякденним життям. Сприйняття міста призводить до конфлікту із самим собою, адже нівелюються чітко визначені життєві позиції Бориса Грінченка, руйнується головне кредо митця – служіння народу...” [13, с. 24].

З подібними проблемами зустрічається і Корецький. На хвилі громадського збурення, викликаного маніфестом 17-го жовтня, він повертається на село, сподіваючись разом з найактивнішими селянами сколихнути і селянську масу. Та життя вкотре доводить, що природний індивідуалізм селянина є визначним щодо формування його свідомості, через що наміри і вчинки людини стають непередбачуваними і некерованими. Саме це і стає визначальним при змалюванні дихотомії село – місто. Тут варто зазначити, що Б. Грінченко, зберігши традиційну полярність, водночас диференціює як село, так і місто.

Власне останнє в повісті більше має фантомно-суб'єктивне, ніж реальне представлення. Лише раз воно постане метонімічним образом мішанини одягу (“Студентські кашкети, робітницькі брилі, жіночі брилики, дорогі панські брилі, навіть циліндри, – все змішалось в одну величезну мішанину... Он кілька селянських шапок, – мабуть селяни з ближчих сіл...” [15, с. 309]), підкреслюючи всеохопність збудженого настрою суспільства, що очікує на соціальні переміни, і вселяючи надії в Корецького, що і на селі відбувається щось подібне. Надалі ж місто постає лише у вигляді селянських реакцій на те, що відбувається, через що зростає суб'єктивізм, відтак імовірність помилок при оцінці подій, а разом з тим й усвідомлення ілюзорності надій і мрій, якими переймається головний герой.

Село ж розколося і не тільки на “чорносотенців” (Валюшний) і “свідомих” (Панас, Яків), але й “селюків” та “городян”. Перший розкол підкреслює всю міру забитості, невігластва, агресивності людини, над якою тяжіє влада індивідуалізму: “Ходять по городу якісь хулігани та й розказують, що це фальшивий маніфест, – “домократи” вигадали... А вигадали на те, що хочуть землю щоб не мужикам, а щоб жидам досталася... бо всі демократи – то або жиди, або з жидами полигалися...” [15, с. 316].

Інше протиріччя відбиває складний суперечливий і водночас об'єктивний процес розшарування селянської маси під впливом урбаністичного світовідчуття, яке стає панівним у суспільстві наприкінці ХІХ сторіччя. Незначна частина мешканців села вже незадовольняється зневажливо-принизливим статусом “селюка” і прагне, хоча б зовні, утвердити причетність до міської культури. Можливо, це найнебезпечніша частина суспільства, бо приховане ество часто викликає амбіційність, озлобленість до навколишнього середовища. Показовим у цьому плані є діалог між погромниками учительського помешкання: “– Набрались бебехів тягти, а діло забули... Я взяв часи – доволно з мене: буду я всяку дрянть таскати. // – А Захарко!.. Захарко!.. – зареготався Валюшний. // – Хо-хо-хо! – додав свого Михайло. – І знам'я своє покинув та за самовар!...” [15, с. 326]. Для Михайла годинник цінніший за самовар, хоча в розгромленій хаті на підлозі валяються “грудочки гіпсового Шевченка”, “картки з ілюстрацією Данте”, а “чобіт оддавив голову дитині й Мадонні”. Цим підтверджується, на жаль, гірке для Корецького (а разом з ним і автора) зізнання, що він мав справу не з купкою сп'янілих, озлоблених мужиків, навіть не з громадою, а народом, “з яким укупі хотів стати за його право жити людським життям” [15, с. 321].

Стилю Б. Грінченка притаманна схильність до символіки. У повісті це і виплеканий Корецьким сад, який потім був знищений погромниками, і глухий закуток в яру, в якому доводиться переховуватися від чорносотенців, а найбільше фінальний епізод. Зазнавши фізичних знущань, у тривозі за родину, із сум'яттям думок, що

ж буде далі, Корецький темної ночі сідає до поїзда, щоб повернутися до міста: “А поїзд линув могутим ходом, пробиваючи темряву...” [15, с. 337]. Це не втеча, і навіть не поразка, а глибока переконаність у тому, що заради великої спільної справи необхідно докладати ще більше перш за все моральних і духовних сил.

Вважаємо, що проведені дослідження дозволило позначити нові точки на літературознавчій карті “Вивчення урбаністичної української літератури” й окреслило подальші наукові перспективи:

– розширення кола письменників та творів, які мають дотичність до порушеної проблеми;

– зосередженість на різноманітні виражальних засобів при змалюванні образу міста, що дозволить глибше усвідомити митецьку оригінальність, вартість зробленого тим чи іншим письменником.

Список використаної літератури

- 1. Павличко С.** Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – 2-ге вид., перероб. і доп. / С. Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
- 2. Фоменко В.** Українська урбаністична проза ХХ століття: еволюція, проблематика, поетика: автореф. дис... док. філол. наук: спец. 10.01.01. “Українська література” / В. І. Фоменко. – К., 2008. – 47 с.
- 3. Доній В. С.** “Місто як текст”: соціокультурний та літературознавчий аспекти аналізу / В. Доній. // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2010_6/2.htm.
- 4. Муслієнко О. В.** Місто у семіосфері абсурду М. Хвильового / О. В. Муслієнко. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207). – С. 146-153.
- 5. Фєдотова Н. М.** Урбаністичний дискурс української журналістики (на матеріалі луганської міської преси) / Н. М. Фєдотова. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207). – С. 42 – 46.
- 6. Манюх Н. Б.** Інфернальний герой та місто: часопросторові координати (на матеріалі новели В. Дрозда “Пори року”) / Н. Б. Манюх. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина II. – 2011. – № 24 (235). – С. 164 – 168.
- 7. Нестелєєв М. А.** Автодеструктивна взаємодія психопросторів села й міста в українській прозі доби “Розстріляного Відродження” / М. А. Нестелєєв. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207). – С. 71 – 76.
- 8. Тараненко А. В.** Внутрішній простір міської дитини в оповіданні “Танці Йогансена Брамса” Анатолія Дрофаня / А. В. Тараненко. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207). – С. 77 – 85.
- 9. Двulichанська О. А.** Топос міста в романі В. Яворівського “Марія з полином наприкінці століття” / О. А. Двulichанська. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207).– С. 12 – 17. **10. Сирадоєва О. О.** Ефект міста в художніх текстах С. Плузника та І. Дніпровського / О. О. Сирадоєва. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207).– С. 29 – 35. **11. Старицький М.** За двома зайцями / М. Старицький. // Старицький М. П. Поетичні твори; Драматичні твори. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 450-515. **12. Агеєва В. П.** Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації: Монографія. – 2-ге вид., стереотип / В. П. Агеєва. – К.: Либідь, 2001. – 264 с. **13. Погребняк І. В.** Місто як центр формування українського духовного лицарства кінця ХІХ – початку ХХ століття (на матеріалі епістолярної спадщини Б. Д. Грінченка) / І. В. Погребняк. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Частина IV. – 2010. – № 20 (207).– С. 23 – 29. **14. Грінченко Б.** Серед темної ночі / Б. Грінченко. // Грінченко Б. Д. Твори : В 2 т. Т. 2. Повісті. Драматичні твори. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 6 – 138. **15. Грінченко Б.** Брат на брата / Б. Грінченко. // Грінченко Б. Д. Твори : В 2 т. Т. 2. Повісті. Драматичні твори. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 300 – 337.

Сиротенко В. П. Осереддя ангела чи диявола: дискурс міста у творах М. Старицького та Б. Грінченка

У статті аналізуються комедія М. Старицького “За двома зайцями” та повісті Б. Грінченка “Серед темної ночі”, “Брат на брата” через призму урбаністичної проблематики. Робиться висновок, що твір М. Старицького має зовнішні ознаки урбаністичного тексту, що дозволяє авторові виявити моральні якості персонажів. Б. Грінченко також вносить ряд особливостей при розкритті урбаністичної теми: перебуваючи в місті, персонажі не переймаються його духовною атмосферою, розокремленість дійових осіб відбувається не лише за принципом село – місто, а і в середовищі кожного топосу.

Ключові слова: псевдоурбанічність, локусні точки, дефіцит духовності, театралізованість міського життя, сільська і міська свідомість.

Сиротенко В. П. Местилище ангела или дьявола: дискурс города в произведениях М. Старицкого и Б. Гринченко

В статье анализируются комедия М. Старицкого “За двумя зайцами” и повести Б. Гринченко “Среди темной ночи”, “Брат на брата” через призму урбанистической проблематики. Сделано вывод, что произведение М. Старицкого имеет внешние признаки урбанистического текста, что позволяет автору определить моральные качества персонажей. Б. Гринченко также вносит ряд особенностей при раскрытии урбанистической темы: находясь в городе, персонажи не усваивают его

духовную атмосферу, разобщенность действующих лиц происходит не только по принципу село – город, но и в среде каждого топоса.

Ключевые слова: псевдоурбанизм, локусные точки, дефицит духовности, театрализованность городской жизни, сельское и городское сознание.

Syrotenko V. Habitat of Angels or Demons: Urban Discourse in the Works of M. Starytsky and B. Grinchenko

The article analyzes M. Starytsky's comedy "Killing Two Birds with One Stone" and B. Grinchenko's tale "In the Middle of the Dark Night", "One brother Fighting with the Other" from the point of view of urban attitudes. The author comes to the conclusion that M. Starytsky's work possesses all traits of urban texts, and this gives the author an opportunity of defining moral qualities of his characters. B. Grinchenko contributes a number of specific features to describe urban atmosphere: staying in the city the characters do not admit its spiritual atmosphere; the dissociation of characters takes place according to the 'countryside-city' principle, but within the limits of any locality.

Key words: pseudo-urbanism, locus points, spirituality deficiency, urban theatrical life ways, rural and urban consciousness.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В. Г.

УДК 821.161.2 – 3.09'06 (043.3)

В. Г. Фоменко

**УКРАЇНСЬКА УРБАНІСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА. ОСОБЛИВОСТІ
ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Осмислюючи феномен міста в контексті сучасної світової культури та літератури, розглядаючи його як результат історичного розвитку людства, маємо достатньо підстав вважати, що покликана ним до життя література бере дієву участь у процесах накопичення, зберігання, передачі буттєвої інформації та цивілізаційного досвіду наступним поколінням. Окрім того література володіє унікальною можливістю відтворювати колективні настрої та інтегрувати свідомість міського соціуму в світоглядні процеси суб'єкта. Процеси урбанізації впливають також на соціокультурний потенціал суспільства в цілому, тому не випадково вони стали предметом усебічного дослідження соціологів, істориків, філософів, економістів тощо. Особливе місце посідає література, присвячена місту як носієві і ретрансляторові